

РЕЦЕНЗІЇ

**СЕСТРИ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ЯК ФЕНОМЕН
УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО МОНАШЕСТВА**

*(Рецензія на монографію Турків Дарія (Світлана) ЧСВВ “Сестри Чину
Святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій
половині*

XX століть: служіння та просвіта”. Львів : Манускрипт-Львів, 2023. 456 с.: іл.)

Ігор ПИЛИПІВ

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: ipylypiv@gmail.com

DOI: 10.15330/gal.37.164-166

ORCID: 0000-0001-7569-069X

Українська історія нерозривна з історією української церкви. Важливу роль у формуванні української нації відіграла Українська греко-католицька церква. Дослідження, присвячене діяльності сестер Чину Святого Василя Великого в Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX ст., які сприяли становленню української національної свідомості та піднесенню авторитету Церкви, нині вельми потрібне.

Структура монографічного дослідження Дарії (Світлани) Турків ЧСВВ “Сестри Чину Святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX ст.: служіння та просвіта” побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів (“Історіографія, джерельна база та методологія дослідження”, “Організаційні засади становлення і розвитку монастирів сестер ЧСВВ у Східній Галичині”, “Богословсько-релігійна і педагогічно-виховна праця”, “Соціальна робота”), поділених на 16 підрозділів, висновків, анотації, додатків, іменного та географічного покажчиків.

У вступі чітко сформульована наукова проблема, мета, завдання, об’єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі. У своїй праці Дарія (Світлана) Турків успішно досягла задекларованої мети шляхом тривалої, уважної, копіткої роботи зі збору та осмислення історіографічних джерел, новітньої методології та загалом високої фахової майстерності. Авторка вдало вирішила низку науково-дослідницьких завдань.

Розділи монографічного дослідження відображають основні завдання наукової роботи: визначено особливості Йосифінських реформ та їхнього впливу на жіночі унійні монастирі, охарактеризовано реформу сестер василіянок 1897–1909 рр. та наслідки Першої світової війни для їхніх обителів. Авторкою проаналізовано також основні напрями діяльності сестер ЧСВВ наприкінці XIX – у першій половині XX ст.; висвітлено роль обителів у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді.

У першому розділі монографії зроблено історіографічний огляд, проведено аналіз джерельної бази та методологічних засад дослідження. Дарія (Світлана) Турків провела копітку роботу щодо збору архівних документів, численної кількості різноманітних джерел та спогадів очевидців подій. Вона пропонує своє бачення на основі великого масиву використаних джерел та документів, критичного аналізу дотичних до проблеми наукових праць, словесних, зображальних, речових і поведінкових джерел. Оригінальність дослідження засвідчує широка репрезентативна джерелознавча база, яку авторка вдало систематизувала. Використаний масив документів вона розділила на шість груп. У роботі Дарія (Світлана) Турків вперше ввела у науковий обіг частину архівних документів та не опублікованих раніше джерел. Серед них архівні матеріали центральних і обласних державних архівів України; ГДА СБУ та архівів управлїн СБУ у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях; Історичного архіву УГКЦ в

Римі; церковних і монастирських фондів – ГАСВР, ПАСВФ, ПАСВЛ сестер ЧСВВ, АГУ отців ЧСВВ, KADOS, ANBPСAV (Католицька Документація Дослідницького центру у Лювені), АСО SC Ruteni 1886–1892 (Архів Конгрегації для Східних Церков у Ватикані); аудіозаписів з АПЦ УКУ та Архіву Місії Постуляційного центру беатифікації й канонізації святих УГКЦ у м. Львів, хоча не усі вони ще наразі впорядковані й структуровані.

Список неопублікованих джерел доповнюють документи та матеріали з відділу рукописів і стародруків Національного музею імені митрополита Андрея Шептицького у Львові, статистичні відомості та інші матеріали Львівської архієпархії, Перемишльської та Станіславівської єпархій. Важливим джерелом дослідження стали матеріали східногалицької преси (“Діло”, “Мета”, “Зоря Галицька”, “Душпастир”, “Місіонар”, “Нива”) й зарубіжної періодики другої половини ХХ ст., зокрема “Вісті з Риму”, “Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду”, “Богословія” (Рим), “Правда”, “Світло” та інші видання. Доповнює цей перелік історико-мемуарна література та зібрані дослідницею спогади, які розкривають світоглядні, психологічні мотиви настоятелів, монахинь, учениць і дітей.

Глибокий аналіз історіографії дав можливість Дарії (Світлані) Турків дійти висновку, що накопичені на сьогодні розвідки про окремі аспекти з життя та діяльності сестер василіянок мають здебільшого науково-популярний і публіцистичний характер, вони не структуровані системно й не розкривають проблеми комплексно. Цим викликана потреба в написанні комплексної наукової праці. Поставленій меті відповідає вибрана наукова методологія. Авторка вірно визначила теоретико-методологічні засади дослідження, зробила свої висновки та узагальнення. Актуальність дослідження підсилює те, що сама авторка є сестрою ЧСВВ УГКЦ.

У другому розділі “Організаційні засади становлення і розвитку монастирів сестер ЧСВВ у Східній Галичині” проаналізовано становлення та розвиток жіночих монастирів сестер василіянок протягом ХІХ – першої половини ХХ ст. Показано формування та зміни в організаційній структурі сестер ЧСВВ у міжвоєнні роки ХХ ст.

Важливим для розуміння історії сестер ЧСВВ має зроблений авторкою аналіз історичних обставин, суспільно-політичних, церковно-релігійних передумов розгортання діяльності сестер василіянок кінця ХІХ – початку ХХ ст. Характеризуючи значення Йосифінських реформ (1780–1790 рр.), авторка наголошує, що вони спричинили активізацію педагогічно-виховної та соціальної діяльності сестер василіянок. Завдяки старанням львівських і перемишльських влад, які домоглися урядового дозволу на відкриття новіціату і шкіл при цих монастирях, черниці змогли зосередитися на суспільно-корисній праці, зокрема створенні навчально-виховних закладів при чернечих осередках.

Характеризуючи реформи 1897–1909 рр., проведені митрополитами С. Сембратовичем і А. Шептицьким за участю отців-василіан, дослідниця зазначає, що вони сприяли відновленню чернечого життя сестер василіянок та зумовили подальший розвиток їхніх монастирів.

У третьому розділі “Богословсько-релігійна і педагогічно-виховна праця” розкривається участь сестер василіянок у сфері виховання і навчання дівчат у школах, гімназіях, вчительських семінаріях, інтернатах, сиротинцях, які створювалися при жіночих монастирях. Цікавими є аналітичні висновки дослідниці, яка зазначає, що з відкриттям шкіл для дівчат при обителях утворювали інтернати, у яких сестри ЧСВВ забезпечували своїх учениць місцем проживання. Згодом інтернати переросли в закриті жіночі середні навчально-виховні заклади – так звані інститути або пансіони. У цих закладах додаткову освіту, а це вивчення іноземних мов, історії, літератури, співу, гончарського, кравецького та кулінарного мистецтв, здобували й учениці міських шкіл. Особливий акцент черниці робили на морально-релігійному вихованні дівчат, тим самим закладаючи підвалини для їхнього життя як майбутніх дружин, матерів, свідомих громадян.

У монографії наводяться конкретні факти про роль чернечих осередків у творенні української національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва. У 20–30-х рр. ХХ ст. у Східній Галичині сестри ЧСВВ опікувалися низкою закладів, серед яких: п’ять інтернатів, де виховувалося 323 дівчини; чотири початкові школи; одна гімназія та чотири вчительські семінарії для дівчат. Упродовж 1909–1934 рр. народну школу в Станіславові закінчили 3324 уче-

ниці. Всього за чверть століття в учительських семінаріях навчалось 8962 дівчат із українських родин. Функціонування освітніх закладів, у заснуванні й діяльності яких провідну роль відіграли сестри-василіянки, стало важливим засобом християнського і водночас національного виховання молоді.

У четвертому розділі монографії висвітлюється участь сестер ЧСВВ у соціальному захисті українських дітей, сім'ї яких потерпіли від воєнного лихоліття. У роботі показана участь черниць-василіянок у створенні й діяльності інтернатів та установ для дітей-сиріт у різних місцевостях Східної Галичини (Словіта, Журавно, Підмихайлівці, Вишнівчик, Зарваниця, Войнилів, Калуш, Золочів, Тлумач). Усі сиротинці утримувалися за кошти митрополита Андрія Шептицького та монастиря, з добровільних пожертв українських меценатів.

Опіка та виховання дітей-сиріт були одними з найгуманніших напрямів діяльності сестер василіянок у Східній Галичині окресленого періоду. Сирітські заклади при жіночих монастирях ЧСВВ замінювали батьків у справі виховання дітей і запобігали їх деморалізації під впливом вулиці. Водночас ці заклади ставали освітньо-виховними осередками, що забезпечували гармонійний духовний і фізичний розвиток молодого покоління.

У монографії висвітлено особливості діяльності монастирів сестер ЧСВВ у роки Другої світової війни. У вересні 1939 р., одразу після захоплення Східної Галичини Червоною армією, монастирські приміщення сестер василіянок конфіскували, черницям заборонили носити монаший одяг. Під час німецької окупації 1941–1944 рр. відновилося функціонування чернечих осередків, у яких збереглися елементи соціальної роботи, що полягала в догляді за дітьми-сиротами та в допомозі місцевому населенню.

В умовах радянського режиму, встановленого в Західній Україні 1944 р., монаше життя та активне служіння сестер василіянок було припинене. Політика радянської влади, направлена на денационалізацію та русифікацію українського населення, заборону УГКЦ, знайшла своє продовження в політиці російської влади, яка у ХХІ ст. веде війну проти України, убиваючи дітей та мирних жителів, знищуючи українські релігійні святині.

Цінними для дослідників будуть документи та світлини з історії сестер василіянок, більшість яких публікується вперше. Зазначене вище дає підстави вважати, що монографія Дарії (Світлани) Турків на тему “Сестри Чину Святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століть: служіння та просвіта” є оригінальним і комплексним дослідженням, яке цілком розкриває вагому наукову проблему. Воно цікаве фахівцям, релігієзнавцям та любителям історії. Загалом монографія стане даниною поваги до великої подвижницької праці сестер василіянок в ім'я служіння Богові та українському народу.